

Arups holdbarhed

Esbén Albrectsen

Fortid og Nutid, december 2006, s. 285-294

Thyge Svenstrup: *Arup - En biografi om den radikale historiker Erik Arup, hans tid og miljø*. Museum Tusulanum, 2006, 828 s., 475 kr.

Dette er anden officielle opposition ved afhandlingens forsvar på Københavns Universitet den 6. oktober 2006.

Esbén Albrectsen, f. 1937, lektor, dr. phil., SAXO-instituttet, Københavns Universitet.

Erik Arup var en historiker så velskri- vende og lunerig som Holberg. Hans pro- duktion var særpræget og hans person- lighed markant og kompliceret. Hans ambitioner rakte fra ungdommen af mod himlen. Han tvivlede ikke på at han selv stod for den moderne og sande videnskab der berettigede ham til en førsteplads i faget, og i international handelshisto- rie blev han da også en foregangsmand. Samtid og eftertid har været fascineret eller frastødt af den måde hvorpå han kombinerede et radikalt livssyn med histo- risk forskning. Arup fik ikke sine am- bitioner opfyldt. Han opnåede ikke den anerkendelse hos sin beundrede lærer, Kr. Erslev, som han havde håbet på, og han mødte modstand hos andre historikere. Kritikken anså han for uberetti- get, men den gjorde ham vingeskudt.

Arup var gennem hele mellemkrigsti- den professor i historie ved Københavns Universitet og indtog derved en fremtræ- dende plads i det der dengang i forhold til nutiden var et meget lille miljø. Hi- storikerverdenen blev en kampplads for personlige, videnskabelige og politiske

modsætninger, og her var han den udfa- rende kraft fra året 1913, da han ved be- sættelsen af Fridericias professorat blev forbigået til fordel for Aage Friis. Forum for modsætningerne blev stillingsbesæt- telser og videnskabelige bedømmelser, udgivelsen af *Historisk Tidsskrift*, Vi- denskabernes Selskab, *Diplomatarium Danicum* og *Historisk Samfund*. Et sør- geligt klimaks var en retssag der måtte afgøres af Helsingør byret.

Disse indgribende stridigheder ud- spandt sig i et miljø der med denne af- handling er kortlagt og analyseret ned i alle enkeltheder. Thyge Svenstrups mål har været bredt. Han har villet forstå forfatterskabet som et resultat af Arups interaktion med sin tid og sit miljø. Vi får derfor ikke alene denne historikers personlige baggrund, karriere og arbej- de og i tilgift et nyt, interessant psykolo- gisk portræt af ham. Vi får også hans hi- storieopfattelse set i samspil med tidens politik og ideer.

Afhandlingen handler altså både om Arups liv og hans forskning, men her ser jeg en forskel med hensyn til originali-

teten. Når det gælder karriere og miljø, har præses som den første kunnet udnytte hele Arups store arkiv og desuden en lang række privatarkiver. Tidligere har man nok vidst en del, men der var også mange dunkle spørgsmål som det nu er lykkedes at få svar på. Forholdet er anderledes ved bedømmelsen af Arups trykte videnskabelige arbejder. Præses indlader sig normalt ikke på en personlig bedømmelse af dem, men holder sig til andres vurderinger i anmeldelser og i den ikke lille historiografiske litteratur. Hvad afhandlingen bringer om Arups forskning er som oftest andenhåndsviden. Det er hvor afhandlingen skildrer Arup i sin tid og i sit miljø at vi skal finde ny forskning.

Jeg tager udgangspunkt i den fremførte opfattelse at Arup var en stor historiker, ja en af dansk historieforskningens største skikkelser gennem tiderne hedder det på første side i kapitel 1 med en formulering som Arup selv næppe ville have modsagt (s. 13). Dette grundlæggende positive syn på hovedpersonen går gennem hele afhandlingen. Dog skjules det ikke at Arup havde kontroversielle sider som der er grund til at forholde sig kritisk til. Men tydeligere end præses måske gør sig klart, viser hans afhandling at det var Arups personlighed der forpestede klimaet i mellemkrigstidens historikermiljø. Der er altså alene her en grænse for Arups storhed. Det kan nok også være sundt at tænke på hvad Svend Ellehøj skrev i festskrift til Troels Dahlerup. Ellehøj deltog i Arups sidste metodekursus og anerkender den inspiration han her modtog, men han siger tillige: *"Arup syner mere i billedet nu, end han gjorde i levende live; tidsperspektivet bedrager som så ofte."*¹

Hvad skal der til for at være en stor historiker? Arup selv, der var en tros-sikker positivist, ville formentlig have svaret at afgørende er at den fremstil-

ling han gav, var den rigtige, at hans resultater var holdbare. I dag ville man nok snarere sige at det afgørende er, om fremstillingen er frugtbar, dvs. at den bringer nyt om centrale forhold og sammenhænge som også eftertidens forskning har lyst til at diskutere. Bag den opfattelse ligger en forestilling der formuleres i forordet til både Politikens og Gyldendals og Politikens danmarkshistorie, at hvert slægtled må give sin fremstilling af landets historie. Jeg vil derfor gå ind på frugtbarheden og holdbarheden af Arups forskningsresultater set i forhold til forskningens senere udvikling, men først lidt om hans metode.

Arup har udtalt at de største farer for en historiker er traditionalisme og nationalisme. Udgangspunkt i en tradition har enhver, og det havde Arup også, da han skulle lære at forske historie. Spørgsmålet er om man bliver stående der. Hos sine lærere, Erslev og Fridericia, tilegnede Arup sig den del af historismen som de havde kunnet godtage, nemlig kildekritikken. Hans guldmedaljeafhandling var et rigtigt Erslev-emne, nemlig bestemmelse af historikeren Arild Huitfeldts kilder til en del af hans Christian 1.s og kong Hanses historie.

Arup overtog siden Erslevs kursus i kildekritik, og hvad det indeholdt har Svend Ellehøj givet en indgående beskrivelse af i afhandlingen 'Erik Arups sidste metodekursus'. Det var et kursus helt i den erslevske tradition. En gennemgang af historieforskningens teknik baseret på hovedsageligt middelalderlige kilder. Læreren docerede løsningen, vel ud fra det synspunkt at den videnskabeligt skolede historiker er i stand til at løse kildekritiske problemer objektivt rigtigt, så der var ikke meget at diskutere, i hvert fald ikke når det gjaldt om af kilderne at udsondre det Arup kalder kendsgerninger. I øvrigt bemærker man at han ligefrem frarådede de historiestu-

Erik Arup (1876-1951) var hvad den tyske psykiater Ernst Kretschmer i sin bog fra 1921 "Körperbau und Charakter" beskrev som den pykniske type: tæt bygget og med et hidsigt temperament. (Foto tilhører Saxo-instituttet)

derende at bruge tid på historieteori.

På det historieteoretiske felt befandt Arup sig ikke i forskningens frontlinje. Det hedder s. 20: "Livet igennem var han optaget af de metodiske problemer, der knyttede sig til principperne for en sandere og rigtigere historisk erkendelse". I én forstand passer de ord i grunden bedre på Erslev. Arup fastholdt positivismen og et materielt kildebegreb, mens Erslev på et sent tidspunkt i sin udvikling virkelig anfægtedes af samtidens hi-

storieteoretiske diskussion af, om det er muligt at opnå sikker, objektiv viden om fortiden. Arup synes aldrig at have tvivlet og forholdt sig ikke til sin samtids internationale debat. Med rette hedder det s. 46f at historismens og hermeneutikkens genoplivelse "gik hen over hovedet på Arup". Intet tyder på at Arup der ellers slog på at han tilhørte den fransk-kritiske skole, fulgte den debat der førte til relativismen, jfr. Lucien Febvres hyppigt citerede ord: Historien eksisterer

ikke, der eksisterer kun historikere.

Annalshistorikerne havde Arup ikke megen forbindelse med. Det påvises i afhandlingen at han i 1941 foretog et par indførsler i sit manuskript 'Den vestlige verdens historie i Tiden 212-1313', indførsler der var hentet fra Marc Blochs bidrag til Cambridge Economic History, men metodisk havde Arup dannet sin opfattelse før disse franske historikere. Arup og Lauritz Weibull der i 1928 grundlagde tidsskriftet Scandia, var enige om at følge Seignobos og Langlois når det gælder den analytiske del af forskningsprocessen, der hvor man vil udsondre sikre kendsgerninger af kilderne, men det var et gammeldags program i forhold til Annales der vendt netop mod Seignobos ville syntese og helhedsopfattelse. Det hedder s. 405: "*I denne interesse for helhedsopfattelsen viser Arup langt større lighed med kredsen omkring Annales*" Og lidt senere: "*Arups interesse for social og økonomisk historie, der stærkt præger Danmarkshistorien, viser klart hen til Annales*". Formuleringen er lidt uklar. Det skal i hvert fald ikke forstås således at det er Annales-folkerne der har lært Arup disse ting. Længe før dem havde han demonstreret sit engagement i økonomisk historie, og i sin anmeldelse af Henrik Schücks bind af Svenska Folkets Historia allerede i 1914 vist, hvorledes et lands historie skal skrives ud fra en helhedsopfattelse.

Præses har et kapitel der hedder 'Den internationale historiografiske baggrund' og her medtaget flere sider om Annales. De kunne være udeladt, for som det hedder s. 52: "*Påvirkningen fra Annalsskolen kom først sent til Danmark, et godt stykke tid efter 2. Verdenskrig*". Vi havde vel også kunnet levet med at bogen var blevet nogle sider kortere.

Arups opfattelse af kildekritikken forstået som historisk teknik var nærmest traditionel, bortset fra det synspunkt

han fremsatte i afhandlingen 'David og Hall', at en yngre beretning afgivet af et førstehandsvidne kan være rigtigere end samme forfatters samtidige beretning. Men også når det gælder syntesen, havde Arup læremestre i sit teoretiske udgangspunkt.

Arup hævdede selv at han "*virkelig repræsenterede metodiske holdninger, der var væsensforskellige fra og mere avancerede end den foregående generations og hans samtidige kollegers, og at disse metodeforskelle virkelig var afgørende for Arups stilling i mellemkrigstidens historikermiljø*", hedder det s. 37, men vi må spørge: Når han etablerede sine kendsgerninger og føjede dem sammen i en syntese, var det så egentlig andet end hvad han havde lært hos Langlois og Seignobos? De benyttede sig af såkaldte konstruktive ræsonnementer (*raisonnements constructifs*), ræsonnementer der skal føre frem til kendsgerninger som ikke direkte formuleres i kilderne. Hvad det er, viste Arup i en avis-kronik med et middelalderligt eksempel. Der er ikke i nogen kilde omtale af en kansler Niels Jydes Regering, men Arup konstruerer sig til en sådan ud fra personudskiftninger og ændringer i politikken. Og i øvrigt ud fra en antagelse af at en 18-årig konge næppe kan tilskrives politiske handlinger.

Det tiltalende ved de franske metoderes lærdomme var for Arup utvivlsomt at de understregede historikerens aktive rolle og gav ham større frihed, når det gælder udformningen af syntesen på grundlag af de udsondrede kendsgerninger. Seignobos og Langlois lagde imidlertid ikke skjul på at deres konstruktive ræsonnementer oftest måtte anses for at være antagelser og hypoteser, ikke sikker viden. Her gik Arup videre og kom ud på tynd is. Han skrev, som han selv sagde, sin danmarkshistorie i Huitfeldts absolutte stil. Det indebærer at læse-

ren ikke af fremstillingen kan se, med hvilken grad af sikkerhed han giver sin forklaring: om den er sikker, sandsynlig eller kun mulig. Det fik han at høre for ved modtagelsen af Danmarkshistorien, og det er også forklaringen på at han siden i afhandlingen 'David og Hall' ikke anførte at hvad han skrev om Halls forventninger om en revolution 1863, var en hypotese, således som præses gør opmærksom på i afhandlingen (s. 409).

Arup forholdt sig friere til kilderne end det var normalt i faget. I sin strid med Aage Friis begrundede han det med at denne som repræsentant for en ældre tysk-kritisk skole mente at historikeren som grundlag for sin opfattelse altid må have et kildested hvori den bestemt udtales. Det mente Arup ikke selv var nødvendigt, men her ser vi altså det udgangspunkt der efter de flestes mening førte Arup ud i alt for dristige kombinationer. Derimod havde Arup en pointe, når han i polemikken mod Friis rejste kravet om at også studiet af nyere historie skal baseres på metodisk kildekritik.²

Langtidsholdbarheden

Når nu udgangspunktet i afhandlingen er at Arup var en stor historiker, må vi se på to ting: hvad i Arups arbejde var frugtbart, og hvilke af hans forskningsresultater har andre historikere siden kunnet overtage, fordi de har anset dem for at repræsentere sikker viden om det pågældende emne? Her kan afhandlingen bruges som kilde. Arups værker, deres modtagelse og efterliv får fyldig omtale.

Danmarkshistorien vurderes s. 351 således: "*Arups Danmarkshistorie blev et brag af en bog, som brød med kære nationale og konservative traditioner. En bog med mange om- og nedvurderinger:*

Skurke var blevet helte, og helte havde mistet glansen. En samfundsengageret bog, en bog, som havde stærke sociale og politiske sym- og antipatier, en bog som vrimlede med forfatterkommentarer og stærke værddidomme, ikke mindst af såkaldt pejorativ (nedsættende) art."

Det er jo smukt skrevet, men præses har også valgt et godt forlæg. Jeg tænker på hvad Poul Bagge har skrevet om Arup: "*Bogen vendte op og ned på vante forestillinger om vor historie, brød med kære nationale traditioner, skurke var blevet helte og helte havde mistet glansen' ..Fremstillingen er tillige hvad vi nu kalder engageret, med stærkt fremtrædende sympatier og antipatier og vrimlende af værddidomme, ofte og navnlig når det gælder pejorativer"*.³

Præses har egne formuleringer: Han taler om *kære nationale og konservative traditioner*, hvor Bagge har: *kære nationale traditioner*. Bagge tager det for givet at læseren ved hvad *pejorativer* er, i afhandlingen forklares det. Præses bringer altså nyt af sit eget. Alligevel synes jeg at lighederne mellem de to tekster er store, så store at Bagge skulle være krediteret for sine gode formuleringer.

Da Arups danmarkshistorie udkom, blev den gennemheglet af kompetente fagfolk og i pressen. Det gælder både bd. I og II. Alligevel fik den et langt liv. Når også Arups elever gjorde den til universitetslærebog, var det ikke primært, fordi de mente at alt der stod i den var rigtigt. Det var fordi den blev anset for at være frugtbar på et tidspunkt, hvor problemstillingen i historisk forskning fik en mere fremskudt plads, end den havde haft i Arups tid. Med sit nye syn på både helheden og enkeltforhold blev værket anset for en frugtbar indgang til drøftelse af de mange problemer danmarkshistorien rummer. Det er langtfra sikkert at Arup ville have sympatiseret med netop denne brug af værket. De un-

dervisningsassistenter han selv i sin tid ansatte, var pålagt den opgave at docere lærerens meninger om dette og hint, som de fremgik i hans værker.

Arup kunne i Danmarkshistorien rive sin læser med. Han havde magt over sproget. Værket var rigt på fantasi og ideer, og med basis i Viggo Hørups tankeverden aktualiserede han fortidens mennesker. Værket er fuldt af både livsglæde og aversioner. Arups Danmarkshistorie er et betydeligt værk. Det er flot konciperet med et velovervejede historiesyn på konkret grundlag med centrum i arbejdet og landbrugsudviklingen. Med sympati for bønder og borgere og reservation i forhold til konger, stormænd, militær og udenrigspolitik. Udførelsen har også format. Hovedfortjenesten er her at Arup i bind I for første gang på dansk grund gav en skildring af Danmarks tidlige historie på et systematisk kildekritisk grundlag. Sidst havde Steenstrup i 1. bind af Danmarks Riges Historie givet en fremstilling hvis vigtigste grundlag var Saxos *Gesta Danorum*. Det gjorde Arup op med, og på dette punkt, det problematiske i at benytte Saxo som beretning, har eftertiden fulgt ham. Arup ville ikke have kunnet lide at hans gamle arbejdsplads nu hedder Saxoinstituttet.

Hvordan en syntese skal se ud, hvordan historiens forskellige sider skal vægtes, kan der altid være forskellige meninger om. Synteser er tidsbundne. Ingen vil heller benægte at Arups antimilitarisme og antinationalisme var radikalt tankegods og dybt påvirket af 1. verdenskrigs rædsler. Heraf følger at et helhedssyn normalt ikke uden videre vil gå videre til næste generation, og det gælder også for Arups danmarkshistorie. Hans elev Aksel E. Christensen lagde vægten anderledes i værket 'Kongemagt og aristokrati', og Arup ville have studset over, at en Dansk Udenrigspoli-

tiks historie skulle skrives i hele 6 bind.

Hvad Arup blev kritiseret for ved Danmarkshistoriens fremkomst, var ikke først og fremmest at han gjorde økonomi, politik og sociale forhold til hovedindholdet af historien. Meget af dette lå i den radikale historikertradition. Derimod lød fagfolks temmelig enstemmige dom på at værket var præget af subjektivitet, unødvendig hypotesemageri og aprioriske vurderinger (s. 360), og kritikerne underkendte Arups opfattelse af en række forhold.

Thyge Svenstrup mener, at kritikken ikke var helt fair. Kritikerne af konservativ observans viste ikke Arups projekt velvilje pga. hans materialistiske livssyn og politiske synspunkter, og det gentog sig ved udgivelsen af bd. II. De historikere der ikke sympatiserede med Arups radikale holdninger, havde også mange indvendinger mod Danmarkshistoriens videnskabelige værdi (s. 497). I den forbindelse spørger præses: "*Hvorfor skrev Poul Nørlund den bedste anmeldelse, hvorfor var han og Edv. Bull så meget mere forstående over for Arups projekt? Hvorfor talte Arups iderigdom, skarpsindighed og kombinationsevner mere for dem end skævhederne i helhedsanskuelsen og de mange utvivlsomt diskutabile eller forkerte enkeltresultater?*" I afhandlingen gives dette svar: "*Fordi de delte, eller i højere grad delte, Arups radikale historiesyn, herunder livs- og samfundssynet*" (s. 368).

Det er imidlertid en farlig form for argumentation, fordi det jo ikke var historiesynet, livs- og samfundsopfattelsen der skilte Arup fra Friis og andre radikale. Hvad det angår, var de stort set enige. Jeg ville heller ikke uden videre gøre historiesynet til forklaring på Nørlunds vurdering af Arups danmarkshistorie. Det kan godt være, at Nørlund i sin ungdom har haft sin gang i Studenterfamfundet og først sent blev konser-

vativ folketingskandidat, men hans opfattelse af Valdemarstiden var eller blev helt anderledes end Arups som det fremgår af hans bidrag til bogen *6 Tværsnit af Danmarks Historie*. Her skriver Nørlund positivt og indforstået om Valdemarstiden som et højdepunkt og om Absalons historiske indsats for skabelse af kongemagten. Saxos værk betegnes som et nationalmonument. Kampen mod venderne omtales svarende til at Nørlund i anmeldelsen kritiserer Arup for hans skildring af danskernes fredelige sindelag.⁴ Jeg kan godt forestille mig at Nørlund under alle omstændigheder var i stand til anerkende Arups kvaliteter, selvom han var klar over hans svagheder.

Der er i afhandlingen lagt et arbejde i at efterspore, hvilken status Arups forskningsresultater har fået i eftertiden. Det vil jeg gå lidt mere ind på. Generelt mener jeg at præses er rigeligt afhængig af andres mening om den forskning som det hele drejer sig om. Mange velanskrevne forskere kan i afhandlingen glæde sig over at se sig refereret med tilslutning. Hertil kommer at Arup selv arbejdede på at sætte sit værk i relief.

Det hedder s. 56: *"Også 2. bind(1282-1624)af Danmarkshistorien var ny i sin helhedsopfattelse, da Kr. Erslev, den store kildekritiker, ikke rigtigt havde villet eller magtet at skabe en ny helhedsstruktur i sit bind (1241-1481) af Danmarks Riges Historie"*. Denne bedømmelse bygger, så vidt jeg kan se, på Arups kritiske nekrolog over Erslev. Heri skrev han om Erslevs værk: *"Hvor Erslev selv har gjort egne undersøgelser, er fremstillingen helt ny, anderledes end før. ... Bortset herfra er Erslevs almindelige skildring af tiden dog temmelig traditionel. Særlig bærer den mærke af, at Erslev savner dybere politisk forståelse"*. Arup indrømmer altså her, at der er nyt i Erslevs værk

Aksel E. Christensen (1906-1981) efterfulgte sin lærer Arup som professor i middelalderens historie, men ikke uden kritisk distance til sin forgænger. (Foto tilhører Saxo-institutet)

om den senere middelalder, og det tør siges. Store hovedværker om dronning Margrethe og Erik af Pommern ligger til grund for Erslevs arbejde. Noget tilsvarende præsterede Arup aldrig som grundlag for sin Danmarkshistorie. Den blev derimod skrevet i stærk afhængighed af det værk som Arup her kritiserer, således som Kai Hørby med rette har gjort opmærksom på.

Når Arup kritiserer Erslevs værk for at være uden dybere politisk forståelse og 'temmelig traditionelt', må det skyldes at han havde et andet syn på middelalderen end Erslev. Erslev anså monarkiet for at være en historisk drivkraft, den drivkraft der bar udviklingen,

mens Arups modvilje mod kongerne er velkendt. At stemple Erslevs fremstilling som værende 'uden dybere politisk forståelse' er ensidigt, men at Erslevs opfattelse af kongernes betydning her lå på linje med en ældre opfattelse er rigtigt nok.

Arups tidsskriftsafhandlinger kom ud i stormvejr, og ikke meget har overlevet det fortsatte arbejde med hans emner. Han gjorde det heller ikke let for sig selv, når hans teser i vigtige diskussioner var baseret på en skjult mening i kilderne. Her må Arup have stolet på sin intuition. Det gjaldt både afhandlingerne 'David og Hall' og polemikken om en modsætning mellem Moltke og den ældre Bernstorff. I begge tilfælde har eftertiden set en taber i Arup.

Der var andre ting der heller ikke lykkedes, biografien over Svend Estridsen, ja selv den skarpsindige afhandling om ledning og ledingsskat der i lang tid stod som et kildekritisk højdepunkt i dansk historieforskning, er i de senere år blevet imødegået med gode argumenter.⁵

Afbetydelig interesse er et par afhandlinger der afspejler Arups syn på det nationale. Den første hedder *Den finansielle side af erhvervelsen af hertugdømmerne 1460-1487* og er fra 1903. Arup ville her vise at statsretslige bestemmelser som Ribeprivilegiet der i 1460 gjorde Christian I til hertug af Slesvig og greve af Holsten, ikke var nær så vigtige som de finansielle forhold. Kongen erhvervede i virkeligheden først Hertugdømmerne da det økonomiske mellemværende længe efter var afviklet. Hvad der skete i 1460 var ifølge Arup at et danskvenligt slesvigholstensk ridderskab købte sig til en forbindelse mellem Danmark og Slesvig-Holsten for at freden mellem landene kunne bevares. Det handlede ikke om at vinde Hertugdømmerne for Danmark. Afhandlingen er antinational, og også når det gælder vigtighe-

den af at holde fred mellem Danmark og Tyskland, er det let at se parallellen til Arups egen tid.

Afhandlingen bedømmes s. 123 som "banebrydende for studiet af Hertugdømmernes finanspolitiske og administrative historie i disse år". Ja, den pegede på vigtigheden af de finansielle forhold i denne situation, men det er nu også svært at overse. Afhandlingen var imidlertid ikke banebrydende i den forstand at den overbeviste Arups fagfæller om rigtigheden af hans argumentation. Den anlagde et nyt synspunkt, men vi har her et godt eksempel på Poul Nørlands udtalelse om at Arup besad ringe modstandskraft over for sine egne indfald. I den givne sag skulle Arup for at godtgøre sin opfattelse imødegå den hovedkilde der oplyste at kong Christian bestak sine vælgere i 1460, og det havde Arup ikke held med. Werner Carstens afviste i 1931 tolkningen og den ligeledes kyndige Alexander Scharff blev heller ikke overbevist.⁶ Ingen har siden forsvaret Arups synspunkt.

Arup skelnede mellem nationalfølelse, sund, naturlig fædrelandsfølelse og nationalisme, fremmedhadet der kan føre til krig. Det eksisterede i hans samtid så godt som i middelalderen, og fra det tog han afstand. Han ønskede fred mellem Danmark og Tyskland. Det formede hans opfattelse af vendertogene der førte til modsætningsforholdet til sakserne og skurken var her Absalon, og hans pennefører Saxo. Temaet genfinder vi i hans syn på holstenervældet i Danmark i det 14. århundrede, først i afhandlingen *Kritisk vurdering af klagedigtet af 1329* (1926), siden i 2. bind af Danmarkshistorien.

Her analyseres et glødende patriotisk digt. Digtets forfatter kritiserer bisper og adel, derimod omtaler han med sympati at det for en tid er lykkedes en skare jævne, danske mænd at indtage Ha-

derslev og angribe Gottorp. Angrebsmålet var fremmed, dvs. tysk adelsmagt, og angriberne var efter Arups opfattelse friskarer af jyske væbnere og storbønder. De udgjorde en nationalistisk bevægelse som foretog et par raids, men de fik kun begrænset tilslutning på grund af deres manglende forståelse af landets situation.

For sagen var at Danmark var ruineret, og Arup sammenligner situationen med Tyskland efter 1. verdenskrig: Danmark som Tyskland var dybt forgældede. Der var ikke andet for end at arbejde gælden af, og det skulle ske i fred. Det her er skrevet under Weimarrepublikken i 1926. Væbnet modstand var ikke vejen, og det forstod flertallet af de danske herremænd. De førte en klog opfyldelsespolitik som også i løbet af en generation lykkedes. Den jyske, nationale bevægelse var derimod nogle outsiders, en minoritet som ingen forstand havde på politik og landets virkelige, økonomisk trængte situation. Derfor fik de kun ringe tilslutning, og da Niels Ebbesen siden slog grev Gert ihjel, forandrede det heller ingenting ved landets situation.

Arups afhandling var i sit traditionsopgør stærkt provokerende, men der er ingen grund til at affeje den, selvom middelalderhistorikerne normalt ikke har været begejstrede for hans fremstilling af danmarkshistorien 1319-60 og for hans sympati med den såkaldte 'opfyldelsespolitik'. Det er også givet, at Arup i sin uvilje mod nationalismen har gjort den mindre udbredt end den virkelig var i datiden. Det fremgår både af historieskrivningen, og af at Erik af Pommern siden på et nationalt grundlag var i stand til at mobilisere alle danske stænder og landsdele i sin kamp for Sønderjylland.

Alligevel er det min opfattelse at Arup sætter fokus på noget vigtigt, når han

taler om nationalisme. Fra middelalderen til samtidshistorien er det nemlig en vanskelig sag at bestemme nationalismens konkrete virkning. *"De resultater der tilskrives nationalismen, kan undertiden med lige så stor gyldighed forklares som udslag af enten sociale, økonomiske eller politiske spændinger"*, siger Lorenz Rerup med rette. Når det gælder spørgsmålet om nationalbevidstheden som en virksom kraft i historiske forløb, er det frugtbart at se på Arups forskning, fordi resultatet ikke på forhånd er givet.

Jeg kan gå med til at Erik Arup var en stor historiker, men ikke fordi han benyttede en original videnskabelig metode, eller fordi han har fået det sidste ord i de spørgsmål han har behandlet. Det skyldes det æggende og ansporende der er over hans forskning. Arups styrke som historiker var hans sjældne iderigdom, videnskaben lever af nye ideer. Men det var en svaghed at han ikke i tilstrækkelig grad efterprøvede ideerne. Hans historiesyn var nok tidsbundet, men da han magtede at tænke i helheder og lange linjer, kan det aldrig blive ligegyldigt at se på hans opfattelse af centrale historiske forhold: hans forståelse af sammenhængen mellem økonomi og politik, hans syn på samfundsklasserne og meget mere. Præses' bidrag til forståelse af Arups forskning er især fremdragelse og analyse af et stort ufuldført manuskript om den vestlige verdens historie 212-1313 som Arup arbejdede på i 20-25 år. Desværre er tiden løbet fra det.

Thyge Svenstrups arbejdsmetode har været den store, brede undersøgelse, og resultatet er blevet ny viden. Altid gives en omfattende, pædagogisk introduktion til behandlede emner. Når et værk omtales, kan man være sikker på både at høre om den historiske periode værket omhandler, og om forskningsudviklingen i emnet. Indføringen er altid præcis og relevant for den forudsætnings-

løse læser. Men det er jo en akademisk afhandling, og da kriteriet for en sådan er at den skal bringe forskningen videre, må det siges at biografien om Arup indeholder meget mere stof end nødvendigt.

Det er unægteligt blevet en tyk bog. Præses skriver at Arups disputats på 515 sider dengang var den hidtil største historiske disputats, men altså en tynd bog i forhold til dagens afhandling. Den er velskrevet og let at læse. Den er endvidere skrevet med stor akribi, i betragtning af bogens omfang har den forbløffende få fejl. Kun synes forfatteren at have et platonisk forhold til Nordsjællands geografi. Slangerup, Arups fødested, siges at ligge i Nordvestsjælland, og omtalen af Hillerød Katedralskole giver falske forestillinger om en domkirke i byen.

Afhandlingens største fortjeneste er ny viden om det videnskabelige miljø hos historikerne i mellemkrigstiden. Forfatterens sympati for Arup og den radikale historikertradition og modvilje mod mere konservative historikere skinner tydeligt igennem. Hovedindsatsen er en minutiøs analyse af de faglige og personlige forbindelser mellem miljøets

hovedpersoner. At modsætningerne nok mere var personlige end videnskabelige er, trods Arups påstand om det modsatte, et resultat af Thyge Svenstrups her fremlagte forskning.

Afhandlingen baserer sig på en omfattende litteratur og på et meget stort utrykt kildemateriale: Erik Arups arkiv som præses selv har registreret, i kombination med en række andre privatarkiver. Det arkiv- for ikke at sige detektivarbejde der her er nedlagt, er på højt niveau og en stor arbejdspræstation. På dette grundlag bliver historikermiljøet bedre belyst end det før er sket. Det samme kan siges om hovedpersonens mangesidige arbejdsindsats i statsadministrationen og som videnskabsmand. Påvisningen af en sammenhæng mellem Arups forskning og den tid og det miljø den er blevet til i, er lykkedes. Særlig fortjenstfuld er analysen af Erik Arups forhold til Kristian Erslev og Aage Friis, den beundrede lærer og konkurrenten. Hvorledes forholdet til dem gør Arup til den der fremkaldte historikerstridighederne, er et centralt træk i det nye psykologiske portræt som præses her har lagt grunden til.

Noter

- 1 Svend Ellehøj: Erik Arups sidste metodekursus. Festskrift til Troels Dahlerup, Århus 1985, s. 400.
- 2 Jfr. Povl Bagge: Erik Arup. Linier i dansk historieskrivning i nyere tid. Kbh. 1976, s. 37 f.
- 3 Sst. S. 42 og 48.
- 4 Johs. Brøndsted og Poul Nørlund: Seks Tvær-snit af Danmarks Historie. Kbh. 1941.
- 5 Hans Chr. Bjerg: Ledingsbestemmelserne i Jy-

ske Lov. Jyske Lov 750 år, red. Ole Fenger og Chr. R. Jansen. Viborg 1991, 183-95. Jfr. Niels Lund: Lid, leding og landeværn, 1996, s. 249 f.

- 6 W. Carstens: Die Wahl König Christians I. v. Dänemark zum Herzog von Schleswig und Grafen von Holstein i. J. 1460. Zeitschrift der Gesellschaft für schleswig-holsteinische Geschichte, 1931, s. 241 ff. ; A. Scharff: Schleswig-Holstein und Dänemark im Zeitalter des Ständestaates, sst., 1955, s. 156.